Kamu Harcamalarının Uluslararası Ticaret Üzerine Etkisi: Merkezi Asya

The Effect of Public Expenditures on International Trade: Central Asian

Asst. Prof. Dr. Çağatay Karaköy (Cumhuriyet University, Turkey)

Prof. Dr. Selahattin Sarı (Beykent University, Turkey)

Asst. Prof. Dr. Ziya Çağlar Yurttançıkılmaz (Atatürk University, Turkey)

Ph.D. Candidate Erol Cengiz (Cumhuriyet University, Turkey)

Abstract

As an inevitable consequence of globalization in the new world order, economies have become dependent on each other. Country economies are in a position to support international trade in order to finance their problems in the domestic market. In this context, it is known that central Asian countries are trying to increase their production by importing. In addition, central Asian countries have been striving to increase international trade through public spending during the transition period. The studies in the literature have been carried out by considering public expenditures and growth relations. The subject is important in the context of Keynesians' view. The desire of transforming income by natural sources into public investments makes the economies worth to investigate. In this study, central Asian countries Kyrgyzstan, Kazakhstan, Uzbekistan, Tajikistan, Turkmenistan as well as Azerbaijan will participate and the effects of public consumption expenditures on export and import will be analyzed through Granger Causality Tests and the results will be evaluated within the scope of the literature.

1 Giriş

Dünya ekonomisi literatüründe geçiş ekonomisi olarak adlandırılan yirmi beş yakın ülke bulunmaktadır. Bu ülkeler Sovyet sonrası kendilerini bir anda serbest piyasa ekonomisi koşulları içinde bulmuşlardır. Doğu Avrupa sınırlarında bulunan ülkeler konumları gereği kendilerine bu düzen içerisinde yer edindiler fakat Merkezi Asya ve Kafkas ülkeleri olarak da bilinen bir grup ülke, geçiş sürecine sancılı başladıkları gibi sancılı bir şekilde sürece devam etmektedirler. Bu ülke ekonomilerinin araştırmaya değer nitelikte olmaları ve birçok araştırmacının da bu ülkelerle ilgilenmesi bizleri de Merkezi Asya ve Kafkas ekonomilerine yöneltmiştir. Söz konusu ülkelerden Kazakistan, Azerbaycan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Tacikistan ekonomik anlamda hem doğal kaynakları ile hem de geçiş sürecini kamu eliyle tamamlamaya çalışan ülkeler arasındadırlar. Araştırmaya konu olan ülkelerin ortak özellikleri 1991 yılında bağımsızlıklarını kazanmaları ve ekonomik anlamda birbirlerine bağımlı olmalarıdır. Bağımsızlıklarını kazandıkları yıllardaki ekonomik durumlarını tekrar kazanabilmek için göstermiş oldukları çabaları, kamu harcamaları ile destekledikleri görülmektedir. Bunun yanı sıra ülke içi üretim fazlasının dışa satım ile ekonomik büyümeyi gerçekleştirmek istemektedirler. Bu altılı grup ülkenin bir kısmında uluslararası ticarete doğal kaynakların rolü büyüktür. Tacikistan ve Kırgızistan gibi diğerlerinden hem ekonomik anlamda hem de nüfus olarak daha küçük ülkeler, iç üretimi artırmak için dış alım yoluna gitmektedirler.

Söz konusu ülkelerin diğer bir ortak özellikleri ise kalifiye eleman olarak çalışan nüfusunun birçoğunun başka ülkelerde çalışır konumda olmalarıdır. Dolayısı ile araştırmaya konu olan bu altı ülkenin kamu eliyle yapmaya çalıştığı alt yapı yatırımlarının ve harcamalarının uluslararası ticarete etkilerinin neler olabileceği araştırılmıştır. Literatürde 1929 buhranı sonrası önemini artırmış olan Keynesyen iktisadın bu ülkeler için doğru bir yaklaşım olduğu ve makroekonomik büyüklüklerin dikkate alınarak geçiş sürecinin tamamlanabileceği öngörülebilmektedir. Dolayısı ile çalışmada bu altı ülke ekonomisindeki kamu harcamalarının uluslararası ticaret üzerine etkilerinin araştırıldığı ekonometrik bir analize yer verilmiştir.

2 Literatür Araştırması

Merkezi Asya ve Kafkas ekonomileri ve geçiş ekonomileri ile ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Literatürde ekonometrik analizlere de yer verilen çalışmalar incelenerek aşağıdaki tablo oluşturulmuş ve yapılan çalışmalarda hangi veriler ışığında ne gibi sonuçlara ulaşılmış incelenmiştir. Birçok çalışmada kamu harcamaları ile yapılan altyapı yatırımlarının üretimi artırıcı etkisinin olduğu fakat kaynak kıtlığı sebebi ile dış alımında gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Yazar(lar)	Yöntem ve Veriler	Bulgular
Alexiou, C. (2009)	Güney Doğu Avrupa'daki yedi geçiş ekonomisine ait verilere iki farklı panel veri analizi uygulanarak kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerine etkisi incelenmiştir. Çalışmada kullanılan veriler; sermaye artırımını için yapılan devlet harcamaları, kalkınma yardımları, özel yatırımlar, ticari serbestlik ve nüfus şeklindedir.	Yapılan analiz sonucunda, nüfus dışında olan bütün değişkenlerin ekonomik büyüme üzerinde pozitif bir etkisi olduğu saptanmış olup, nüfus artışının istatistiksel olarak ekonomik büyüme üzerinde bir etkisi bulunamamıştır.
Zugravu B. G. & Sava A. S. (2014)	AB üyesi olan Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin kamu harcamalarının genel ekonomik yapı içerisindeki yeri ve ekonomik gelişme üzerindeki etkisi incelenmiştir. 1995-2012 yılları arasındaki veriler için regresyon analizi kullanılarak kamu harcamaları ve ekonomik büyüme kategorileri arasındaki korelasyonların yoğunluğu tahmin edilmeye çalışılmıştır.	Ekonomik büyüme ile en yüksek pozitif korelasyon katsayısına sahip olan harcama kategorisinin, Ar-Ge olduğu görülmüştür. Ulaştırma ve tarım, ormancılık, balıkçılık ve avlanma harcamaları daha düşük pozitif katsayılar ile bulunurken, yakıt, diğer genel ekonomik, ticari ve işgücü için yapılan harcamalar reel GSYH büyüme oranı ile negatif ilişkili olarak bulunmuştur.
Quy, N. H., (2017)	Bu çalışma, Vietnam'ın yerel bölgelerindeki kamu harcamaları ile GSYİH büyümesi arasındaki ilişkiyi analiz etmektedir. Araştırma örneği 2013-2015 döneminde Vietnam'ın 63 il/ilçesinin kamu harcamaları ve GSYH'ye ilişkin verileri içermektedir. Veriler regresyon analizi kullanılarak değerlendirilmiştir.	Yapılan analize göre, kalkınma yatırımları için kamu harcamaları ve sosyal ve ekonomik hizmetlere yapılan kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır. Bu sonuç, yerel yönetimlerin yatırım ve kalkınma harcamalarını artırdığı zaman ekonominin gelişmeye eğilimli olduğunu teyit ederek önceki çalışmaları destekler niteliktedir.
Zhao L., Zhao L. & Chen B., (2017)	Çin'deki 1952–2012 dönemi için savunma harcamaları, kamu harcamalarının diğer bileşenleri ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki, Granger nedensellik testleri ve vektör hata düzeltme modellerine dayanan genelleştirilmiş etki tepki fonksiyonları kullanılarak incelenmiştir.	Ampirik sonuçlar değişkenler arasında uzun vadeli denge ilişkisini ortaya koymakta ve aynı zamanda savunma harcamalarının ters ve tek yönlü olarak ekonomik büyümeyi etkilediğini göstermektedir. Ayrıca, ampirik bulgular Çin'deki savunma harcamaları ve kamu harcamaları arasındaki bir ilişkiyi göstermektedir. Burada açıklanan bulgular, savunma harcamalarındaki düşüşün ekonomik büyümeyi teşvik edebileceği anlamına gelmektedir.
Lupu, et. al., 2018	ARDL (Auto-Regressive Distributed Lag) modeli kullanılarak, Avrupa Birliği'ne katılmış 10 Orta ve Doğu Avrupa ülkesi için 1995-2015 yılları arasında üçer aylık veriler kullanılarak reel GSYİH ile 10 farklı kamu harcaması arasındaki ilişki incelenmiştir.	Yapılan analizler göstermiştir ki; eğitim ve sağlık üzerine yapılan kamu harcamaları ekonomi üzerinde olumlu etki yaratmaktadır. Öte yandan, savunma, genel kamu hizmetleri ve sosyal refah harcamaları ekonomi üzerinde olumsuz etki yarattığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 1: Literatür Araştırması

3 Araştırmanın Yöntemi ve Ekonometrik Bulguları

Yapılan çalışmalar ışığında geçiş sürecinde bulunan ekonomilerin bu süreci daha istikrarlı bir şekilde atlatabilmelerinin yolunun kamu harcamaları ile büyüme ve uluslararası ticareti artırmaktan geçtiği bilinmektedir.

Daha çok kamu tarafından yapılan başta altyapı yatırımları olmak üzere yapılan harcamaların çalışmaya konu olan ülkeler için çok önemli olduğu ve bunu gerçekleştirmek için devlet harcamalarının gerekliliğine vurgu yapılmaktadır. Diğer taraftan ilksel mal ihracatının özellikle dış ticaret hadleri sorunsalına yol açmasına bağlı olarak büyümede olumsuzluğa yol açabildiği ve buna karşılık nitelikli mal ihracatının ise büyümeyi destekleyici hüviyet taşıdığı gözlenmektedir. Bu çalışma kamu harcamaları ile ihracat ve bunların etkileri olması sebebiyle aşağıdaki biçimde model oluşturulması yoluna gidilmiştir.

$$y = f(d, h, inf) \quad (1)$$

Yukarıdaki modelde “y” bağımlı değişken, kamu harcamaları ve ihracat rakamları toplanarak gayri safi yurt içi hasıladan çıkartılıp elde edilen gelir rakamıdır. Bu yöntemde mükerrer tekrara düşmemek için Feder (1982)’in çalışmasında kullanmış olduğu şekliyle gayrisafi yurt içi hasıla, ihracattan arındırılmış modeli dikkate alınmış ve bu argümandan hareketle ayrıca kamu harcamaları da dışlanmıştır. Zira Feder, ihracattaki artışlar ihracata dayalı olmayan sektörler üzerinde pozitif etkiler doğurmak suretiyle de büyümeye katkıda bulunabileceğine işaret etmiştir. Bu katkılar üretim tekniklerinin geliştirilmesi ve daha etkin yönetim tekniklerinin uygulanması suretiyle gerçekleşmektedir (Feder, 1982). Dolayısıyla arındırılmış ulusal gelire, “h” ihracatı, “d” kamu harcamalarını ve “inf” enflasyonu (enflasyon burada kontrol değişkeni olarak kullanılmıştır) rakamlarını göstermektedir. Model makroekonomik anlamda büyüklüklerin analiz edilerek kamu harcamalarının etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Verilerin kaynağı ise World Bank’tır. Matematiksel olarak gösterilişi ise aşağıdaki gibidir.

$$y = \beta_0 + \beta_1 d + \beta_2 h + \beta_3 inf + \varepsilon \quad (2)$$

Çalışmada değişkenler arasında nedensellik ilişkileri araştırılması planlanmıştır. Granger (1969)’e göre nedenselliğin tanımı şu şekildedir: “Y’nin öngörüsü, X’in geçmiş değerleri kullanıldığında X’in geçmiş değerleri kullanılmadığı duruma göre daha başarılı ise X, Y’nin Granger nedenidir”. Bu tanım doğrulanırsa ilişki $X \rightarrow Y$ şeklinde gösterilir. Bu test yapılmadan önce değişkenlerin önceden durağanlaştırılması gerekir. Seriler durağan değilse, regresyon analizi ile elde edilen sonuçlar gerçek ilişkiyi yansıtmada yanıltıcı olmaktadır (Uysa, 2015):

Çalışmada Merkezi Asya ve Kafkas ülkelerinden altısı ele alınmış ve bu ülkelerde kamu harcamaları ile ihracatın ulusal gelir üzerine etkileri incelenmiştir. 1992-2016 yılları arasındaki gayri safi yurtiçi hasıla rakamları kamu harcamaları ve ihracat rakamlarından arındırılmış ve kamu harcamalarının, ihracatın ve enflasyonun büyüme üzerine etkileri Granger nedensellik analizi ile test edilmiştir. Analizlerde serilerin durağan olup olmadıklarına bakılmış serilerin seviye değerlerinde durağan olduğu gözlenmiştir.

Granger nedensellik analiz sonuçları değerlendirildiğinde D, yani devlet harcamaları ve Y, yani gayri safi yurtiçi hasıla arasında nedensellik ilişkisinin varlığı tespit edilmiştir. D, Y’nin nedenidir. Ayrıca Y de D’nin nedenidir ($D \leftrightarrow Y$). H ihracat rakamları Y’nin nedeni değildir, fakat Y, H’nin nedenidir ($Y \rightarrow H$). İNF, yani enflasyon rakamları ve Y arasında karşılıklı olarak nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır. H ihracat rakamları ve D arasından nedensellik, ayrıca D’den H’a nedensellik söz konusudur ($H \leftrightarrow D$). İNF ve D arasında karşılıklı nedensellik söz konusu değildir. Ayrıca İNF ve Y arasında karşılıklı nedensellik yoktur. Aşağıda sonuçlarını değerlendirmiş olduğumuz Granger nedensellik analizi tablo halinde verilmiştir.

Gecikme 2	Gözlem sayısı	F istatistiği	Olasılık değeri
$D \rightarrow Y$ Kamu Harcamaları $\rightarrow$ GSYİH	17	10.9289	0.0020
$Y \rightarrow D$ GSYİH $\rightarrow$ Kamu Harcamaları	17	7.53514	0.0076
$H \rightarrow Y$ İhracat $\rightarrow$ GSYİH	17	0.93566	0.4192
$Y \rightarrow H$ GSYİH $\rightarrow$ İhracat	17	12.7835	0.0011
$INF \rightarrow Y$ Enflasyon $\rightarrow$ GSYİH	17	0.95819	0.4111
$Y \rightarrow INF$ GSYİH $\rightarrow$ Enflasyon	17	0.68671	0.5220
$H \rightarrow D$ İhracat $\rightarrow$ Kamu Harcamaları	17	24.6659	6.0005
$D \rightarrow H$ Kamu Harcamaları $\rightarrow$ İhracat	17	7.38813	0.0081
$INF \rightarrow D$ Enflasyon $\rightarrow$ Kamu Harcamaları	19	0.31394	0.7356
$D \rightarrow INF$ Kamu Harcamaları $\rightarrow$ Enflasyon	19	0.02322	0.9771
$INF \rightarrow H$ Enflasyon $\rightarrow$ İhracat	19	0.06239	0.9398
$H \rightarrow INF$ İhracat $\rightarrow$ Enflasyon	19	6.44582	0.0104

Not: olasılık değerleri % 5 anlamlılık düzeyinde tablo değerini göstermektedir

Tablo 2: Granger Nedensellik Test Sonuçları

1992 yıllarında bağımsızlıkları kazandıklarında ekonomik ve sosyal anlamda geçiş süreci içerisinde kendilerini bulmuşlar ve birbirlerine bağımlı olduklarının da bilinci içerisindeydiler. Kamu eli ile yapılan alt yapı yatırımları sonucunda ithalat yaparak ihracatı artıma çabaları ilk etapta enflasyonist ve büyüme rakamları açısından olumsuz bir etki yapsa da ilerleyen yıllarda bu yapı olumlu sonuçlar ile desteklenmiştir. Bu durum zamana bağlı olarak

giderek artan kurumsallaşma eğilimlerinin yanı sıra ekonomide geçişin yol açtığı ileri ve geri bağlantı kopuklukları telafi etmenin olumlu yansımalarını ortaya çıkarmıştır.

4 Genel Değerlendirme ve Sonuç

Yapılan çalışmada Sovyetler birliğinden ayrılarak bağımsızlığını kazanmış olan altı Merkezi Asya ve Kafkas ülkesi Kazakistan, Kırgızistan, Azerbaycan, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan inceleme konusu yapılmıştır. Söz konusu ülkelerin ortak özellikleri ve birbirleri arasındaki benzerlikleri araştırmayı daha da ilgi çekici hale getirmiştir. 1992 ve 2016 yılları arasında ekonomilerinde meydana gelen değişimleri Granger nedensellik analizi kullanılarak incelemiştir. Bu yıllar arasında ülke ekonomilerinin kamu harcamalarının uluslararası ticaret ve büyüme üzerinde etkisinin bulunup bulunmadığı analiz sonucunda elde edilmiştir. Sonuç olarak kamu harcamalarının ihracat üzerinde olumlu etkilerinin olduğu ortaya çıkmıştır. Çalışma sonuçları bir bütün olarak değerlendirildiğinde, Orta Asya Geçiş Ekonomilerinde kamu harcamalarından ulusal gelire ve gelirden de kamu harcamalarına doğru karşılıklı nedensel ilişkiler yakalanmış ve benzeri durumun sadece ihracattan ulusal gelire doğru gerçekleştiği belirlenmiştir. Dolayısıyla kamu harcamalarında etkinliği bozmayıcı nitelikte harcama motiflerinin ülke ekonomilerini desteklediği ileri sürülebilir.

Kaynakça

- Alexiou, Constantinos, (2009) Government Spending and Economic Growth: Econometric Evidence from the South Eastern Europe **Journal of Economic and Social Research** 11(1) 2009, 1-16
- Feder, G. (1982). "On Exports and Economic Growth". *Journal of Development Economics* (12): 59-73
- Lupu, Dan Mihai Bogdan Petrisor, Ana Bercu & Mihaela Tofan (2018), The Impact of Public Expenditures on Economic Growth: A Case Study of Central and Eastern European Countries **Emerging Markets Finance and Trade**, 552.
- Quy, Nguyen Hoang (2017), The Role of Public Expenditures in Economic Growth at Provincial Level: Empirical Study in Vietnam, **Journal of Politics and Law**; Vol. 10, No. 2; 2017 ISSN 1913-9047 E-ISSN 1913-9055 Published by Canadian Center of Science and Education, 88.
- Sarı Selahattin, Cevat Gerni, Çağatay Karaköy, Ömer Selçuk Emsen (2017), İhracat ve İthalatın Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri: Merkezi Asya Ekonomileri Örneği The Influence of Exporting and Importing On Economic Growth: The Sample of Central Asia Economies, **International Conference On Eurasian Economies**, 162
- Uysa, Özgür Sultan Sat. (2015). International Conference On Eurasian Economies, İhracat Ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Rusya Örneği. 416.
- Zugravu Bogdan-Gabriel, Anca-Ştefania SAVA (2014), The Composition Of Public Expenditures On Economic Affairs In Cee Countries And Its Impact On Economic Growth, **Journal of Public Administration, Finance and Law**, 96.
- Zhao Liming., Zhao, Liang Zhao & Bing-Fu Chen (2017), The interrelationship between defense spending, public expenditures and economic growth: evidence from China, **Defense and Peace Economics** ISSN: 1024-2694 (Print) 1476-8267 (Online) Journal homepage: <http://www.tandfonline.com/loi/gdpe20>, 704.